HENRI TROYAT

TOLSTOI

Volumul I

Traducere din limba franceză de Paul B. Marian

POLIROM
2023

Cuprins

Partea întâi

DATELE PROBLEMEI

1. Înainte de Lev Tolstoi 7
2. Copilăria 24
3. Lumea celorlalți 40
4. Kazan 62
5. Nebuniile tinereții 82

Partea a doua

VREMEA VIOLENȚEI

1. Caucazul 113
2. Sevastopol 161
3. Ucenicia vieții civile 196

Partea a treia

CĂLĂTORII, IUBIRI ȘI PEDAGOGIE

1. Descoperirea Europei 247
2. Câteva tatonări 273
3. A doua călătorie în străinătate 299
4. Mijlocitor de împăciuire și pedagog 319

Partea a patra

SONIA

1. Logodna 353
2. O fericire înfricoșătoare 385
3. Lucrarea cea mare 413
4. *Război și pace* 453
5. Noaptea din Arzamas 479

HENRI TROYAT

TOLSTOI

Volumul II

Traducere din limba franceză de Paul B. Marian

POLIROM
2023

Cuprins

Partea a cincea
NELINIȘTEA CREȘTE

1. Între două mari opere 7
2. *Anna Karenina* 59
3. Arta și credința 80
4. Ororile orașului. Farmecul celor „obscuri” 143

Partea a șasea
ACEST TRUP VREDNIC DE URĂ...

1. Tentația sfințeniei 179
2. *Sonata Kreutzer* 218
3. Foamete si discordii 251
4. Excentricitățile Soniei. *Ce este arta?* 289

Partea a șaptea
APOSTOLUL NONVIOLENȚEI

1. *Învierea*. Duhoborii 323
2. Excomunicarea și popasul în Crimeea 355
3. Războiul ruso-japonez 397

Partea a opta
DEZNODĂMÂNTUL

1. Viața cotidiană și aniversară 419
2. Întoarcerea prestigioasă a lui Certkov 442
3. Testamentul 472
4. Fuga 515

Post-mortem 557

Indice biografic 563
Bibliografie 575
Index 581

Prostuța din Sudakovo înțelese ea oare sensul adânc al acestei ultime fraze? În orice caz, Lev Tolstoi aștepta zadarnic răspunsul. În noaptea de 11 spre 12 noiembrie îi mai scrise pentru a-i lămuri concepția sa despre viața conjugală cu ajutorul celor două personaje alegorice Hrapovițki și Dembițkaia. Hrapovițki – alias Lev Tolstoi – disprețuia înalta societate, pentru că agitația mondenă „ucide gândurile cele mai frumoase, cele mai cinstite, cele mai curate", și visa o existență familială sănătoasă și tihnită. Dembițkaia – alias Valeria Arsenieva – era o fire cu totul opusă, întrucât pentru ea fericirea „erau balul, umerii goi, caleștile, diamantele, relațiile cu nobilii de la Curte și aghiotanții". Soluția pentru aceste două personaje era, după Lev Tolstoi, de a petrece șapte luni la țară și cinci luni la Sankt-Petersburg. Făcea de pe acum și socoteala cheltuielilor probabile ale menajului. Fapt ce putea s-o liniștească pe deplin pe tânăra fată! Cu toate acestea, se mai scurseră patru zile fără ca ea să dea semn de viață. Enervat, Lev Tolstoi își reluă obiceiurile din iarna trecută. Apărea în lume, lua masa la Dussot, făcea gimnastică și nu mai găsea nici o plăcere în frecventarea confraților săi. „Dragostea, numai dragostea îți procură fericirea în mod sigur"[1], afirma el. Dacă cel puțin Valeria ar fi fost o mai bună corespondentă. N-avea nimic să-i spună sau nu știa să țină un condei în mână? În sfârșit, la 19 noiembrie primi două scrisori de la iubita lui. Ar fi trebuit să fie nebun de bucurie. Dar nu, ce nădăjduise atâta nu-l mai interesa. Înfrigurarea scăzuse. „Lucru ciudat, când sunt furat de munca mea, sunt indiferent față de Valeria", nota el în aceeași zi. Și, fără entuziasm, se apucă să răspundă. Nici vorbă de dragoste în această scrisoare. Nu voia să vorbească decât despre prietenie. Tonul era frățesc, protector și vesel. Dacă mai era atras de ea, era, spunea el, numai pentru că i se părea că putea fi „bună" și că întotdeauna se supusese binelui. În sfârșit, era

1. *Jurnal*, 16 noiembrie 1856 (n.a.).

atât de puțin gelos acum, încât o implora să iasă, pentru a-și analiza tulburarea, în fața altor bărbați: „Du-te la balul de miercuri. Va fi interesant pentru tine să te verifici. Fă acest lucru, turturica mea, și descrie-mi sincer impresiile".

Câteva zile trecură și cota Valeriei urcă puțin, sub efectul unei abstinențe prelungite: „Gândit mult la ea", nota Lev Tolstoi. „Poate pentru că în ultima vreme n-am întâlnit femei."[1] Primise de la ea, între timp, încă o scrisoare, „foarte drăguță". Îi răspunse cu tandrețe și superioritate.

„Am impresia că mă iubești și astfel începi să privești viața într-un mod mai serios... Pentru Dumnezeu, turturica mea, iubește-mă, iubește și toată omenirea, lumea lui Dumnezeu, oamenii, natura, poezia, tot ce este minunat, și dezvoltă-ți inteligența pentru ca să poți înțelege lucrurile demne de dragoste... Dacă menirea generală a femeii este de a fi soție, menirea ei principală este de a fi mamă și nu mitră."

Nemulțumit de a-și lumina „turtureaua" asupra celui mai bun mijloc de a-și îmbogăți spiritul, o instrui, în trecere, asupra celui mai bun mijloc de a-și împodobi trupul: „Vai! Te înșeli crezând că ai gust... Astfel, pălărioara ta albăstrie cu flori albe este drăguță, dar se potrivește soției unui moșier care iese cu trăsura trasă de un trăpaș englez... Pălărioara ta este ridicolă atunci când locuiești într-un interior modest și nu dispui decât de o simplă caretă, cu atât mai mult când locuiești la țară și nu posezi decât un tarantas... Există un alt gen de eleganță, acesta e modest și respinge tot ce este extravagant, țipător. Această eleganță se manifestă în micile detalii ale toaletei, pantofii, bunăoară, gulerele, mănușile. Ea pretinde, de asemenea, o neîncetată curățenie a unghiilor și o coafură îngrijită...". Dacă Valeria, după toate acestea, nu devenea o tânără fată model, trebuia să-ți pierzi orice speranță cu privire la virtuțile învățământului prin corespondență. Ajungând la ultimele rânduri

---

1. *Jurnal*, 22 noiembrie 1856 (n.a.).

ale scrisorii, fu cuprins de frenezie, copleșit de tandrețe și zburdă cu creionul: „Adio, turturică, turturea, de mii de ori turturea, vei fi sau nu supărată, eu totuși ți-am scris!".

După această vâlvătaie de dragoste, se regăsi încă mai rece și mai pustiit ca în trecut. Două scrisori ale Valeriei nu putură să-i aprindă din nou dragostea. „Se amăgește singură, îmi dau bine seama, și acest lucru mă plictisește (*21 noiembrie 1856*). Mă gândesc puțin la Valeria și mai mult în rău (*29 noiembrie 1856*)." Fără ca vreo întâmplare exterioară să fi influențat sentimentele sale, era ca scăpat de obsesie și rușinat de a se fi lăsat dus atât de departe. Totuși, n-avea încă curajul de a tăia punțile. Valeriei îi dădu explicații că îi era o „frică teribilă" de a o întâlni, căci ar fi putut să rezulte un șoc ireparabil: „Prin corespondență, ne înfierbântăm capul unul altuia cu tot felul de drăgălășenii... ne înfățișăm tot ce avem mai avantajos, ascundem trăsăturile urâte ale firii noastre... Când mă vei revedea, pe neașteptate, cu fizicul meu – un surâs palid, un nas cât o ceapă – și moralul meu – incertitudini, nestatornicie, o tendință spre plictiseală –, toate acestea pe care le-ai și uitat te vor izbi ca o noutate, te vor surprinde dureros..."[1].

Mătușii Toinette, partizană neîmblânzită a căsătoriei cu tânăra fată, îi scrise cu mai multă sinceritate:

„Aș dori mult să pot spune că sunt amorezat sau, simplu, că o iubesc, dar nu este cazul. Singurul sentiment pe care-l am pentru ea este recunoștința pentru dragostea ei, și apoi gândul că, dintre toate tinerele fete pe care le-am cunoscut și le cunosc, ea ar fi cea mai bună soție pentru mine..."[2].

Dar aceste comentarii, aruncate în dreapta și în stânga, nu-l ajutau să găsească o soluție onorabilă. Era el însuși uimit de lașitatea sa în fața tinerei fete. Stătea, tremurând, cu mâinile

---

1. Scrisoare din 1 decembrie 1856 (n.a.).
2. Scrisoare în franceză din 5 decembrie 1856 (n.a.).

moi, ca un călău neîndemânatic înaintea unei victime prea delicate. Nu îndrăznea să-i dea lovitura de grație acestei neroade provinciale, puțin grăsuță, puțin prostuță și împopoțonată în ciuda bunului-simț. Îi era teamă să nu-i facă rău sau să nu sufere el însuși? La 10 decembrie primi de la ea o scrisoare foarte rece prin care-i reproșa că „o plictisește făcându-i morală". Nici nu-și dădea seama ce serviciu îi făcea! „Primit de la Valeria o scrisoare ofensatoare, lucru de care, spre marea mea rușine, sunt foarte mulțumit", notă el imediat în *Jurnalul* său. Și, după două zile de gândire, îi scrise:

„Suntem prea departe unul de altul... Dragostea și căsătoria nu ne-ar fi produs decât suferințe, în timp ce prietenia, o simt, ne este ambilor folositoare... Afară de asta, mi se pare că nu sunt făcut pentru viața de familie, cu toate că îmi place. Cunoști firea mea neplăcută, neîncrezătoare, nestatornică, și numai Dumnezeu știe dacă ceva o va putea schimba... Dintre toate femeile pe care le-am cunoscut, pe tine te-am iubit cel mai mult și te iubesc cel mai mult, dar acest lucru este încă prea puțin!"[1].

De astă dată, Valeria nu putea refuza să înțeleagă. Era despărțirea, clară și sănătoasă, ca o tăietură de cuțit. Expediind scrisoarea, se simți totodată ușurat și tulburat. Noaptea avu un coșmar atât de straniu, încât relată în *Jurnalul* său: „O femeie de culoare cafenie pe pieptul meu; se apleca, goală, și îmi șoptea la ureche". Era oare un ultim atac al Valeriei?

După cum se aștepta, ruptura cu tânăra fată stârni indignare în saloanele din Tula. Mătușa, sora, toți prietenii din provincie îl acuzară. Cel mai bun mijloc de a nu mai auzi aceste bârfeli era fuga în străinătate. Se gândea la aceasta de mai multă vreme. Demisia îi fusese acceptată la 26 noiembrie. Își comandă haine civile și solicită un pașaport pentru a ieși din Rusia. Îmbrăcat civil, abia se recunoscu. Era oare cu putință ca această ținută fără glorie să fie, de acum încolo, a lui? Nu

1. Scrisoare din 12 decembrie 1856 (n.a.).

mai era decât scriitor, un artist! Își petrecu noaptea Anului Nou în saloanele prietenului său Stolîpin, ascultând Beethoven. La 1 ianuarie flecări până la miezul nopții cu Olga Turghenieva[1]. „Niciodată nu mi-a plăcut atât de mult." La 3 ianuarie, la un bal costumat, întâlni o tânără femeie mascată: „Gură frumoasă. Am rugat-o îndelung. Consimți cu greu să mă urmeze. Acasă, ea își scoase masca. Seamănă cu A. D. (Aleksandra Diakova) ca două picături de apă. Dar cu trăsături mai mari". Două zile mai târziu, altă întâlnire deosebită: aceea cu violonistul Gheorghi Kizevetter într-o casă de toleranță. Un bețiv, „un nebun genial". Impresionat de interesul pe care i-l arăta Lev Tolstoi, muzicianul îi povesti fazele decăderii sale. Imediat, Lev Tolstoi se hotărî să extragă din acest material o povestire, al cărei titlu va fi *Un om sfârșit*[2]. Dar, foarte repede, constată că-i lipsea zelul pentru a o scrie. Era oare atmosfera petersburgheză care nu-i pria sau îl chinuia remușcarea de a o fi jignit pe Valeria? Ea încercase să-l recâștige printr-o scrisoare; îi răspunse o dată mai mult ca s-o descurajeze. Ce scai! Trebuia să plece repede! Pentru a începe, se duse la Moscova. De acolo îi scrise în franceză mătușii Toinette, la 14 ianuarie 1857:

„Am primit pașaportul pentru străinătate și am venit la Moscova pentru a petrece aici câteva zile cu Maria[3]... Vei înțelege,

---

1. Această tânără femeie n-avea nici o legătură de rudenie cu Ivan Turgheniev (n.a.).
2. Mai târziu, această povestire fu intitulată *Albert* (n.a.). Gheorghi Kizevetter fusese violonist în orchestra Operei din Petersburg. Cunoscându-i viața, Tolstoi nota în *Jurnalul* său la 7 ianuarie 1857: „Povestea lui Kizevetter mă ispitește". El a scris nuvela care îl avea ca erou pe acest violonist bețiv în 1857 și a terminat-o în 1858. Nuvela a avut diverse variante și titluri: *Un om sfârșit*, *Vătămatul*, *Un om pierdut*, *Muzicantul*, pentru a deveni, în cele din urmă, *Albert*. A fost publicată în numărul din august al revistei *Contemporanul* din 1858 (n.tr.).
3. Sora lui (n.a.).

fără îndoială, scumpă mătușă, de ce nu simt dorința – și nici nu trebuie – să mă duc la Iasnaia Poliana sau, mai curând, la Sudakovo[1]. Cred că nu m-am purtat frumos cu Valeria, dar, dacă ar trebui s-o revăd, m-aș purta și mai urât. Precum ți-am mai scris, sunt mai mult decât indiferent față de ea și simt că nu mă mai pot minți și nici s-o mint. Și chiar dacă m-aș duce, din slăbiciune de caracter, aș începe din nou să mă înșel. Îți amintești, scumpă mătușă, cum ți-ai bătut joc de mine când ți-am comunicat că plec la Sankt-Petersburg (*sic*) pentru a mă pune la încercare? Și totuși, datorită acestei idei, nu am nenorocit-o pe tânăra fată și pe mine. Căci să nu crezi că este vorba de nestatornicie sau infidelitate, nimeni nu mi-a plăcut în aceste două luni, ci pur și simplu am văzut că mă înșelam eu însumi și nu numai că niciodată n-am avut, dar niciodată n-am să am pentru Valeria cel mai mic sentiment de dragoste adevărată".

Deoarece Iasnaia Poliana se găsea la câteva verste de Sudakovo, socoti preferabil să nu se ducă să-și îmbrățișeze mătușa înainte de a pleca în străinătate. Dacă, din întâmplare, ar da de Valeria, ce mai scenă! Lacrimi din partea tinerei fete, învinuirile veninoase ale domnișoarei Vergani! Orice, decât această bălăceală sentimentală. În prezent, scopul său era Parisul. Parisul, unde-l aștepta bunul Turgheniev. Cu două zile înainte de data fixată pentru plecare, întâlni, parcă înadins, o femeie care i se păru fermecătoare: baroneasa Elizaveta Ivanovna Mengden, cu șase ani mai mare decât el. I-a fost suficient s-o privească și să regrete că are un pașaport în buzunar și locul reținut în diligență. Ce frumoasă, misterioasă și pură este necunoscuta care rămâne la marginea drumului, în timp ce caii te duc departe! Gândindu-se la ea, va nota în *Jurnalul* său: „Oare farmecul constă în a rămâne în pragul amorului?"[2].

---

1. Proprietatea familiei Arseniev, unde se găsea Valeria (n.a.).
2. *Jurnal*, 3 februarie 1857 (n.a.).